

**Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди**

**Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

**Актуальні проблеми методики навчання
історії, правознавства та
суспільствознавчих дисциплін**

Випуск 3

Харків – 2011

ЛИТЕРАТУРА

1. 29-я моторизованная пехотная дивизия (Германия) // Материал из Википедии — свободной энциклопедии [Электронный ресурс]. – 2011. – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/>. – Дата доступа: 31.08.2011.
2. «22 июня 1941 г. Брест. В 3.15 батарея начинает стрелять...» Военный дневник Эберхарда фон Ханкследа (серия «Дневники войны». Выпуск 1). – Минск, 2011.
3. Гавренков, А.А. Роль Брянского фронта в битве под Москвой (30 сентября 1941 г. – март 1942 г.) / А.А. Гавренков // Брянщина в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945. Люди. События. Факты: материалы круглого стола, посвященного 67-летию освобождения Брянщины от немецко-фашистских захватчиков (15 сентября 2010 г.) / Под общей редакцией проф. Иконова В.В., доц. Лунева Ю. Н. – Брянск, 2011.
4. Жукова Т. Г. Есть память, которой не будет забвенья, и слава, которой не будет конца / Т. Г. Жукова // Брянская учительская газета. – 2009. – сентябрь.

УДК 372.832+378 (081/082)

Рижов М. В., аспірант заочної
форми навчання ХНПУ
ім. Г. С. Сковороди

Історичне краєзнавство в школі та ВНЗ як засіб формування історичної пам'яті та національної свідомості

У даній статті розглядаються основні напрямки краєзнавчої діяльності, здійснюється огляд теоретичних та практичних питань залучення історичного краєзнавства у навчально-виховний процес у школах та вищих навчальних закладах. Акцентується увага на багатофункціональності історико-краєзнавчої роботи у навчально-виховному процесі та суспільному житті. Розглядаються нові підходи до пізнання історії рідного краю учнями та студентами. Постають проблемні питання курсу харківщинознавства.

Ключові слова: *теорія і практика, школа, вищі навчальні заклади, історичне краєзнавство, харківщинознавство, краєзнавча освіта.*

В данной статье рассматриваются основные направления краеведческой деятельности, осуществляется обзор теоретических и практических вопросов привлечения исторического краеведения в учебно-воспитательный процесс в школах и высших учебных заведениях. Акцентируется внимание на многофункциональности историко-краеведческой работы в учебно-воспитательном процессе и общественной жизни. Рассматриваются новые подходы к познанию истории родного края учениками и студентами. Возникают проблемные вопросы курса харьковщиноведения.

Ключевые слова: *теория и практика, школа, высшие учебные заведения, историческое краеведение, харьковщиноведение, краеведческое образование.*

In this article are examined basic directions regional activity, the review of theoretical and practical questions of bringing in of historical study of a particular region is carried out in an study in schools and higher educational establishments. Attention is accented on multifunctionness of history-regional work in the study and public life. The new going is examined near cognition of history of native edge by schoolers and students. There are problem questions of course the Kharkov region history.

Key words: *theory and practice, school, higher educational establishments, historical study of a particular region, history of the Kharkov region, regional education.*

Постановка наукової проблеми. У відродженні української держави постає чергове завдання: формування національної самосвідомості та історичної пам'яті українського народу. В його реалізації велика роль належить історичному краєзнавству.

Історичне краєзнавство - це спеціальна історична дисципліна, галузь знань, що розглядає процес історичного розвитку окремо взятої території чи населеного пункту. Водночас на історичне краєзнавство покладається надзвичайно важливе завдання – дослідження маловідомих сторінок історії України, сприяння відродженню національної гідності та формування історичної пам'яті народу, тобто генетичної пам'яті цілих поколінь та кожної людини.

Історичне краєзнавство задовольняє потреби у самопізнанні, самореалізації, сприяє формуванню особистісних якостей, ціннісних орієнтацій тощо. Воно впливає на становлення учня та студента як особистості, його соціалізацію і професійну діяльність.

Як галузь історичної науки, краєзнавство постійно збагачується новими поняттями та категоріальним апаратом, знання яких необхідне, як вчителю в школі, так і викладачу вищого навчального закладу.

Аналіз досліджень та публікацій. Історія краю, у якому людина народилася та живе завжди є цікавою та захоплюючою.

Криза донедавна пануючої у вітчизняній історіографії марксистської парадигми останнім часом зумовила зростання інтересу до теоретико-методологічних проблем історичного краєзнавства.

Значний інтерес у цьому контексті становлять, зокрема, студії С. М. Куделка, С. І. Посохова, Е. М. Кучменко, Т. М. Попової, О. П. Реєнта, Я. В. Верменич, які відзначаються глибоким і оригінальним осмисленням нових підходів до історико-краєзнавчої проблематики.

Теоретичною та ідейною основою українського історичного краєзнавства можна назвати наукові та публіцистичні праці академіка П. Т. Тронька [1-5]. Він протягом багатьох десятиліть органічно поєднував наукову роботу з практичною діяльністю в царині краєзнавства і охорони пам'яток історії та культури. За його безпосередньої участі було засновано Всеукраїнську спілку краєзнавців, відроджено журнал «Краєзнавство», видано низку праць, які здобули визнання і високу оцінку в Україні та далеко за її межами. «На зламі тисячоліть, - зазначив академік П. Т. Тронько, – для всіх нас особливо важливо осмислити здобутки краєзнавства, проблеми з якими воно стикається, перспективи його розвитку» [6, с. 7].

Завдяки діяльності Всеукраїнської спілки краєзнавців та П. Т. Троньку, який був головою правління Спілки, були видані словники-довідники, енциклопедії з історії окремих регіонів нашої держави. В цих працях враховувалися нові теоретичні та практичні підходи щодо донесення краєзнавчої інформації до широкого загалу [7-8].

Основні форми й методи історико-краєзнавчої роботи в середній та вищій школі України охарактеризовано здебільшого на сторінках періодичних видань і збірників статей науково-методичного характеру.

Основним завданням історичного краєзнавства є формування історичного мислення, розуміння певних історичних процесів та явищ, що проходили в окремих регіонах, які представляють для учнів та студентів «малу батьківщину». У загальноосвітніх школах Харківської області історичне минуле розглядається на уроках «харківщинознавства». Завдяки знанням, набутим при вивченні історії рідного краю, в учнів та студентів формується історичне мислення, вони починають об'єктивно оцінювати, усвідомлювати досвід минулих років, що значно допомагає при здійсненні моніторингу майбутнього. На початку третього тисячоліття, з'являються публікації, проводяться конференції, які розглядають нові теоретичні та практичні підходи щодо вдосконалення викладання історії, особливо, місцевої [9-13].

Цілі та завдання дослідження. Метою дослідження є доказ важливості формування в учнів та студентів історичного мислення на основі місцевого історичного матеріалу, для їхнього подальшого життя та діяльності у своєму регіоні, творенні його історії та майбутнього.

Виклад основного матеріалу. Конкретна історія краю завжди багата на факти та події. У формуванні історичного мислення важливе розуміння часу та простору. Значну роль у цьому процесі складає порівняння та співставлення подій місцевої історії, з подіями, які відбулися в тому ж часі в Україні та світі.

Краєзнавство як вияв самопізнавальних та практичних потреб окремих суспільних груп відіграє велику роль не тільки як підґрунтя історичних і природничих наук, є постачальником "місцевих фактів" для узагальнення у фундаментальних працях (допоміжне знання), а й виступає як активний чинник формування побутово-історичної (буденної) свідомості населення, особливо підростаючого покоління, і є чи не єдиним засобом для одержання інформації про довкілля (природне, історичне, економічне, літературно-мистецьке) в масштабах села, міста, району, області.

Усвідомлення історії краю у часі та просторі допомагає учням та студентам визначати логіку історичного мислення та пізнання.

У процесі викладання вітчизняної та всесвітньої історії, увага для вивчення історії краю може приділятися під час розкриття поняття «Слобожанщина», як об'єкту історичного пізнання у різні етапи історичного розвитку краю, а саме: Новгород-Сіверське князівство, «Дике поле», Харківське намісництво, Харківська губернія, Харківська область, які використовуються в історичних дослідженнях, у проблемах пов'язаних з історією України та світовою історією, при цьому важливо визначитись у часі, щоб усвідомлювати межі конкретного історичного простору.

Усвідомлення часових та просторових меж краю, важливе для розуміння внутрішнього життя, зовнішніх впливів та зв'язків, умов перебування у складі різних держав.

Теорія і практика історії є водночас і основою історичного краєзнавства, яке в свою чергу впливає на вдосконалення історичних методів. Загалом краєзнавство, окрім історичних, включає географічні, економічні, природничі та інші знання.

При формуванні знань слід залучати й активізувати психічні властивості учнів та студентів, використовувати всі види пам'яті: моторної, слухової, зорової.

Історичне мислення в учнів і студентів формує педагог, який визначає фактичний матеріал, що становить в подальшому базу розвитку здібностей, умінь і навичок самостійного навчання вихованців. Для кращого усвідомлення історичних процесів педагог має визначати обсяг історичного матеріалу, послідовність та кількість розглянутих понять. При огляді глобально-історичного матеріалу слід пов'язувати його з місцевою історією. Краєзнавчу освіту слід розглядати не тільки як політичну історію, її вивчення має поєднувати історію освіти, культури, науки, економіки, природи краю – всі ці сфери сприяють формуванню історичного пізнання в учнів, оскільки суспільство живе на відтворенні та збереженні досвіду попередніх поколінь.

Історичне краєзнавство на сьогодні представлено теорією та конкретною історією краю. Теоретичний аспект історичного краєзнавства стосується методологічних проблем, щодо фактів, подій, явищ, джерел та оцінок історії.

Висновки. Історичне краєзнавство допомагає формувати історичне мислення як населення загалом, так учнів та студентів зокрема. Без знання і розуміння власної історії «малої батьківщини» неможливо виховувати свідомих громадян – патріотів, із сформованим мисленням, що цінять та поважають загальнонаціональні та місцеві звичаї та традиції.

На подальший розвиток історико-краєзнавчих досліджень впливають різні історичні погляди та оцінки, їх розуміння та сприйняття. Таким чином, історичне краєзнавство постійно збагачує історичну науку, а при зіставленні з світовою історією є достатнім підґрунтям загальних і окремих положень теорії і практики історичного пізнання. Водночас воно використовує нові досягнення історичної науки, тим самим піднімається його загальний науковий рівень.

Сьогодні людство намагається вивчати минуле, щоб уникнути помилки у майбутньому, визнавати пріоритетними загальнолюдські цінності, такі як життя людини та цивілізації.

Історичне краєзнавство допомагає сприйняти конкретний історичний простір «малої батьківщини», від якої кожна людина починає свідоме життя.

На історико-краєзнавчому матеріалі та працях краєзнавців формується історичне та державне мислення, національна ідентифікація та самосвідомість майбутніх поколінь.

На наш погляд, історичне краєзнавство формує історичну пам'ять, яка забезпечує розуміння наступності поколінь та свідчить про потребу збереження здобутків людства, від всесвітніх до регіональних.

Воно є дуже важливим серед гуманітарних дисциплін, оскільки, поєднує в собі пізнання та виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тронько П. Краєзнавство на межі тисячоліть / П. Тронько // Культура і життя. – 1999. – 30 жовт.
2. Тронько П. Краєзнавство у відродженні духовності та культури. Досвід. Проблеми. Перспективи / П. Тронько. – К., 1994. - 107 с.
3. Тронько П. Краєзнавство у відродженні багатовікових культурних традицій українського народу П. Тронько // Восьма Всеукр. наук. конф. «Історичне краєзнавство і культура». Наук. доп. та повідомл. – Ч. 1. – Х., 1997. – С. 6-12.
4. Тронько П. Развитие исторического краеведения на Украине. Опыт, проблемы, перспективы // Ист. краеведение в СССР: вопр. теории и практики: Сб. науч. ст. – К.: Наук. думка, 1991. – С. 8-16.
5. Тронько П. Роль історичного краєзнавства у відродженні духовності, культури, багатовікових традицій українського народу // Шоста Всеукр. наук. конф. з іст. краєзнавства. – Луцьк, 1993. - С. 6-8.
6. Тронько П. Т. Краєзнавство України: здобутки і перспективи. – К. : Інститут історії України НАН України, 2003. – 125 с.
7. Довідник з історії України / Упоряд. І. З. Підкова, Р. М. Шуст. – К.: Генеза, 2002. – 1018 с.
8. Словник історичних термінів і понять / Упоряд. А. О. Данильєв, Л. І. Калініна, В. К. Терещенко. – Луганськ: Янтар, 2000. – 112 с.
9. Історико-культурна спадщина України: проблеми дослідження та збереження. – К.: Ін-т історії України НАН України, 1998. - 399 с.

10. Історична наука на порозі XXI століття: підсумки та перспективи: Матеріали Всеукр. наук. конф. (м. Харків 15-17 лист. 1995 р.). – Х., 1995.
11. Реєнт О. П. Сучасна історична наука в Україні: шляхи поступу // Укр. іст. журн. – 1999. - № 3.
12. Савченко О. Стан краєзнавчої роботи в школах України та шляхи підвищення її ефективності // Історія України. Маловідомі імена, події, факти: 3б. ст. – Вип. 7. – К., 1999. – С. 14-18.